

dr Magdalena Mitura
Instytut Filologii Romańskiej
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej
w Lublinie

AUTOREFERAT

1. Imię i nazwisko: Magdalena Mitura

2. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe – z podaniem nazwy, miejsca i roku ich uzyskania oraz tytułu rozprawy doktorskiej:

a) tytuł zawodowy magistra w zakresie filologii romańskiej uzyskany 23 czerwca 1997 roku w Instytucie Filologii Romańskiej Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie na podstawie pracy magisterskiej z zakresu językoznawstwa zatytułowanej *Les relations cohésives dans le roman „L'écume des jours” de Boris Vian [Relacje spójnościowe w powieści „Piana dni” Borisa Viana]*, napisanej pod kierunkiem prof. dr hab. Marka Kęsika;

b) stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie językoznawstwa nadany 23 lutego 2006 roku przez Radę Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie na podstawie rozprawy *L'écriture vianesque: traduction de la prose [Twórczość Borisa Viana: tłumaczenie prozy]* (promotor: prof. dr hab. Urszula Dąbska-Prokop (UJ), recenzenci: prof. dr hab. Marek Kęsik (UMCS), dr hab. Halina Grzmil-Tylutki (UJ).

3. Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych:

a) od 14 stycznia 1997 roku do 30 września 1998 roku: referent, następnie starszy referent w Biurze Współpracy z Zagranicą i Badań Naukowych Politechniki Lubelskiej;

b) od 1 października 1998 roku do 30 kwietnia 2006 roku: asystent w Zakładzie, a następnie Instytucie Filologii Romańskiej Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie;

c) od 1 maja 2006 roku do chwili obecnej: adiunkt w Instytucie Filologii Romańskiej Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie.

4. Wskazanie osiągnięcia wynikającego z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. 2016 r. poz. 882 ze zm. w Dz. U. z 2016 r. poz. 1311.):

a) tytuł osiągnięcia naukowego:

Magdalena Mitura, *Pasja mediacji. Tłumaczenie jako metaoperacja we francuskich przekładach Maryli Laurent*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin, 2018, ss. 364, ISBN: 978-83-227-9089-2, recenzent wydawniczy: dr hab. Marzena Chrobak (UJ).

b) omówienie celu naukowego ww. pracy i osiągniętych wyników wraz z omówieniem ich ewentualnego wykorzystania:

Szczególny status traduktologii wśród innych nauk humanistycznych podyktowany jest faktem, że jest ona *metateorią epistemiczną* (określenie Jeana-René Ladmirała), jako że weryfikuje swój dyskurs teoretyczny na podstawie danych empirycznych powstających w jej obrębie. Niezbadany dotychczas dorobek Maryli Laurent – ambasadorki języka i kultury polskiej, tłumaczki literatury polskiej, a jednocześnie traduktologa, literaturoznawcy i etnologa – w sposób unikatowy w kontekście polsko-francuskim łączy stopniowe rozwijanie refleksji teoretycznej i prowadzoną równoległe tłumaczeniową *praxis*.

Nadrzędnym celem rozprawy *Pasja mediacji. Tłumaczenie jako metaoperacja we francuskich przekładach Maryli Laurent* było ukazanie kontekstu, form i efektów mediacji tłumaczki, zdeterminowanej przesłankami społecznymi i kulturowymi oraz wyznacznikami gramatycznymi i stylistycznymi. Istotne dla mnie było nie tylko przedstawienie tłumacza jako instancji podmiotowej aktu tłumaczenia, a zatem tej, która jest jego głównym – choć zawsze ograniczonym pewnymi czynnikami – decydem i źródłem. Zależało mi przede wszystkim na nowym spojrzeniu na niego w wymiarze humanistycznym: jako człowieka realizującego w tłumaczeniu i budowaniu mostów międzykulturowych swoją pasję, a kształtowanego na przestrzeni całego życia przez wartości przekazane w domu rodzinnym, otrzymaną edukację oraz ludzi spotkanych na swojej drodze zawodowej. Przedstawione analizy porównawcze służyć mają również ukazaniu tłumaczenia jako metaoperacji, będącej procesem odzwierciedlającym jedność operacji mentalnych podzielanych przez użytkowników różnych języków, a oddawanych za pośrednictwem odmiennych środków i struktur właściwych dla każdego z nich.

Interdyscyplinarna metodologia, którą obrałam w pracy, czerpie z trzech obszarów zagadnień. Jej fundament stanowi językoznawcza teoria metaoperacyjna Henriego Adamczewskiego, zakorzeniona głównie w refleksji poprzedników: Gustave'a Guillaume'a i Antoine'a Culiolięgo. Drugi element łączy koncepcję podmiotowości tłumacza w świetle teorii Antoine'a Bermana z przesłankami teorii i praktyki mediacji, ze szczególnym odniesieniem do działalności przekładowej. Trzecią składową są wyznaczniki rekonstrukcji konkretnego projektu i horyzontu tłumaczeniowego w ramach teorii podmiotu tłumaczącego. Praca składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów oraz wniosków.

M. Mitura

Rozdział pierwszy przynosi osadzenie podmiotowej roli tłumacza w kontekście wybranych teorii językoznawczych, które uznają za relewantne dla obranego celu pracy. Badania prowadzone w ramach lingwistyki tekstu i analizy dyskursu zwracają szczególną uwagę na fakt, że konstruowanie tekstów jest wielopoziomowym, kompleksowym aktem, w którym procesy mentalne przekładane są na struktury języka przez podmiot wypowiedzi zdeterminowany określonym kontekstem. Wybór jednych informacji, a pominięcie innych, wyeksplikowanie lub zatarcie ich hierarchii oraz łączących je relacji intra- i interfrastycznych, specyficzne rozłożenie akcentów w strukturze tematyczno-rematycznej zdania to miejsca aktywności podmiotu budującego świadomie, a w dużej mierze również nieświadomie, swój dyskurs. *Ślady podmiotu mówiącego* są konceptem dobrze zakorzenionym we francuskiej teorii dyskursu, a realizowanym chociażby w ciągle aktualnych analizach zjawisk modalności wypowiedzi, subiektywizmu, zawartości implicytnej i emocjonalnej lub presupozycji. Źródeł refleksji językoznawców takich jak Bernard Pottier, Oswald Ducrot, Jean-Claude Anscombe, Catherine Kerbrat-Orecchioni czy Patrick Charaudeau upatrywać należy już w teoriach wypracowanych przez Gustave'a Guillaume'a i Antoine'a Culioliego na początku dwudziestego wieku, przyjmujących perspektywę podmiotu mówiącego jako jedyną zasadną metodę badania języka.

W ujęciu Guillaume'a *operators* są punktami wspólnymi aktywności mentalnej i języka. Stanowią dające się zaobserwować na wszystkich poziomach wypowiedzenia momenty przejścia od potencjalności myśli do jej konkretnej realizacji za pomocą narzędzi dostępnych w repertuarze danego języka. W efekcie są więc świadectwem istnienia operacji uniwersalnych, jednak każdorazowo dokonywanych przez podmiot budujący swój dyskurs z uwzględnieniem postawy logicznej, emocjonalnej i aksjologicznej wobec zawartości semantycznej na bazie określonego repertuaru środków systemowych. Kontynuację badań nad kluczową rolą podmiotu mówiącego dla formy jego własnej wypowiedzi widać wyraźnie w pracach Antoine'a Culioliego. Również on ujmuje wypowiedzenie nie jako kombinację dyskretnych jednostek, lecz jako ślad *operacji mentalnych* na wysokim poziomie abstrakcji, stanowiących inwariant niezależnie od systemowej specyfiki poszczególnych języków. Śladami mentalnej strukturyzacji rzeczywistości stają się tu *znaczniki (marqueurs)* – charakterystyczne dla danego języka konfiguracje elementów konkretyzujące się w akcie wypowiedzenia. Należą do nich na przykład sposoby tematyżacji konstytuujących zdaniowych, często pozornie synonimiczne, lecz w istocie odmienne spójniki lub wyrażenia modalne. Ekwiwalencja między poszczególnymi formami w dwóch różnych językach nie opiera się na obserwacji pojedynczych faktów językowych, lecz sytuuje się na nadrzędnym

poziomie takiej samej operacji. Posługując się terminologią późniejszych językoznawców stwierdzam, że na tym poziomie ma miejsce również wypracowywanie *metareprezentacji*, czyli werbalnego artykułowania tego, w jaki sposób kognitywnie konstruujemy obrazy będące już same w sobie pewną reprezentacją rzeczywistości pozajęzykowej. Natomiast ujmując rzecz w kategoriach dyskursu literackiego, zauważyć można, że specyficzne dla każdego pisarza wykorzystanie znaczników kształtuje indywidualną teksturę utworu, a w konsekwencji również metareprezentację słownego ujmowania jego świata przedstawionego, zewnętrznego wobec języka.

Ekstrapolację operatorów i znaczników w kontekście bilingwalnym stanowią *ślady tłumacza* zaświadczające o stopniu jego transparentności w nowym dyskursie. Problematyka polifoniczności w tłumaczeniu, której znaczącym momentem było wprowadzenie ww. pojęcia przez Georges'a Lüdi, podkreśla fakt, że operacje tłumaczeniowe implikują *zaangażowanie ja-tłumaczącego* (pojęcie G. Lüdi). W konsekwencji rekonstrukcja głosu tłumacza możliwa jest dzięki śladom pozostawionym na poziomie dyskursywnym, świadczącym o stopniu jego zaangażowania jako podmiotu wypowiedzania w tekst przekładu.

W dalszej części rozdziału pierwszego przedstawiam dotychczas nieeksplorowaną w polskich badaniach nad przekładem teorię metaoperacji Henriego Adamczewskiego, francuskiego językoznawcy-poligloty polskiego pochodzenia. Sytuuje się on w linii badaczy inspirowanych się filozofią języka oraz teorią wypowiedzi. Centralnym elementem teorii metaoperacyjnej jest podmiot mówiący, który decyduje o linearnej organizacji wypowiedzania w celu oddania nie tylko zawartości semantycznej, ale również postawy wobec wygłaszanych treści. Interwencja podmiotu manifestuje się poprzez *metaoperatory*. Stanowią one stale otwartą listę narzędzi językowych, wśród których wymienić można na przykład opozycję *-BE + ing / DO* w angielskim, korelację między czasem *imparfait* a aspektem niedokonanym czasowników w językach słowiańskich, przysłówki modalizujące, operatory tematyzujące, jak francuski przysłówek *bien* (*Tu ne voudrais pas vérifier si j'ai bien fermé le gaz?*), angielskie *DO*, polskie *i* (*Może i wyjechała do Francji.*).

Konsekwencją istnienia wspólnych głębokich mechanizmów pojęciowych jest przekonanie o niepodważalnym metaoperacyjnym charakterze każdego tłumaczenia. Pozwala mi to uznać teorię metaoperacyjną za nadrzędny element metodologii spajający interdyscyplinarne narzędzia obrane dla analiz przekładów wchodzących w skład badanego korpusu, który w mojej opinii inicjuje perspektywę badawczą niezwykle użyteczną dla mających miejsce w przestrzeni międzyjęzykowej zjawisk traduktologicznych.

M. Mitura

Mediacja, otwierająca drugi rozdział, jest zagadnieniem konceptualizowanym od pewnego czasu przez wiele dziedzin, stając się interdyscyplinarnym łącznikiem odległych obszarów badawczych. Łacińska etymologia tego słowa podkreśla fakt pośredniczenia pomiędzy stronami – przy równoczesnym pozostawaniu pomiędzy nimi, a zarazem wewnątrz tego procesu – dla wypracowania optymalnego dla obu stron rozwiązania. W obranej perspektywie metodologicznej mediacja rozumiana jest dwojako. W wąskim sensie odnosi się do poziomu tekstowego i zawiera techniki tłumaczeniowe służące rozwiązaniu konkretnych problemów językowych i kulturowych na drodze operacji wyższego rzędu. W szerokim sensie postrzegana jest jako działalność nakierowana na dialog międzykulturowy. Staje się wówczas nadrzędnym pojęciem zawierającym w sobie dążenie do porozumienia, a tłumaczenie okazuje się tylko jedną spośród możliwych form mediatyzacji czyli tworzenia i funkcjonowania zinstytucjonalizowanej sieci relacji społecznych. Ich przejawy uwidaczniają się poprzez działania mediatorów, wśród których znajdują się dyplomaci, duchowni, krytycy literatury, nauczyciele języków obcych, dziennikarze. Jako osoby predestynowane do budowania kontaktów oraz będące nośnikami wartości kulturowych stanowią oni węzły intrakulturowej i transkulturowej multidyskursywnej sieci różnorodnych profesji. Oba ujęcia zjawiska mediacji znajdują odzwierciedlenie w działalności Maryli Laurent. Jako tłumacz konfrontowana jest z potrzebą mediacji wobec dwóch światów ujętych w tekstach literackich wyrażonych środkami różnych języków. Jako krytyk literacki, wykładowca języka i kultury polskiej oraz propagatorka języka i literatury polskiej realizuje mediację w jej wymiarze nadrzędnym, pozwalającym na interkulturowy dialog między dwoma narodami.

Dla sformalizowania podmiotowej roli tłumacza odwołuję się do założeń teorii Antoine'a Bermiana określających pozycję tłumaczeniową i horyzont tłumacza. Według francuskiego teoretyka trzy immanentne właściwości tłumacza jako bytu wytyczają jego subiektywizm oraz uwypuklają ważkość niedocenianego dotychczas pierwiastka *psyche tłumaczeniowej*. Są to mianowicie *unikatowość* (każdy podmiot jest jedynym w sobie *tym-oto-podmiotem*), *refleksja* (każdy podmiot jest bytem zdolnym odnieść się do samego siebie) i *wolność* (każdy podmiot jest odpowiedzialny). Za niezbędne rozwinięcie koncepcji Bermiana uznaję wzięcie pod uwagę komponentu biograficznego tłumacza. Bez wątpienia jego status jako pośrednika między kulturami nie podlega dziś dyskusji, jednak uwzględnienie elementów biografii w perspektywie nabywania umiejętności, wiedzy, kształtowania się wrażliwości kulturowej oraz zdolności do autorefleksji otwiera ciągle niewykorzystane pola eksploracji czynników wpływających na przekład. Chociaż socjologiczne ujęcia teorii i krytyki tłumaczenia potwierdziły korelację między uwarunkowaniami

społeczno-biograficznymi tłumacza a jego decyzjami translatorskimi (przywołajmy tu chociażby badania Douglasa Robinsona, Anthony'ego Pyma, Andrew Chestermana i Gisèle Sapiro, a w obszarze polskim prace Małgorzaty Tryuk, Marzeny Chrobak, Marii Piotrowskiej, Magdy Heydel czy Markusa Eberhartera), to w kontekście badań polsko-francuskich stwierdzam zdecydowany niedosyt refleksji poświęconej tłumaczowi w wymiarze humanistycznym: jako człowiekowi o określonej osobowości i zdeterminowanemu oddziaływanymi na niego dyskursami społecznym oraz literackim.

Za istotowy element scalający różnorakie inicjatywy podejmowane przez Marylę Laurent, w tym szczególnie jej działalność przekładową, uznaję pasję i radość tłumaczenia. Pomimo że wszelkie przejawy emocjonalności traktowane są z nieufnością w pracy naukowej – jak gdyby zapomniano o platońskim *thymos* – jestem przekonana, że dopiero włączenie tych regularnie przywoływanych przez tłumaczkę elementów zdaje w pełni sprawę z motywów jej pracy. W konsekwencji to właśnie w pasji nakierowanej na interkulturową mediację zawiera się *telos* aktywności Maryli Laurent, arystotelesowski koncept definiujący rację aktywności ludzkiej.

Sylwetkę tłumaczki ukazuję w rozdziale trzecim poczynając od przywołania tych momentów w jej biografii, które ukształtowały ją jako humanistkę wrażliwą na różnice językowe i kulturowe oraz miały zdecydowane przełożenie na jej projekt tłumaczeniowy. Jego rekonstrukcję opieram na trójstopniowym porządku zaproponowanym w przywołanej wcześniej metodzie Antoine'a Bermana. Pozycja tłumaczeniowa określa usytuowanie się tłumaczki wobec wszelkiej aktywności tłumaczeniowej. Pozycja językowa wyraża postawę w odniesieniu do zjawisk gramatycznych i tekstowych w języku ojczystym i w językach obcych, jak również do kwestii symptomatycznych dla przekładów własnych oraz innych tłumaczy. Pozycja skryptyralna problematyzuje jej postrzeganie wyznaczników stylu i literackości dzieł oryginalnych i przekładów.

Obok samego procesu tłumaczenia w obrębie refleksji teoretycznej Maryli Laurent znajdują się także zagadnienia związane z kształceniem tłumaczy, będące rezultatem jej wieloletniej działalności dydaktycznej i tłumaczeniowej. Po wtóre liczne uwagi koncentrują się na wymiarze socjologicznym przekładu, a więc recepcji, obecności oraz roli literatury i kultury polskiej we Francji, jak również na relacjach między literaturami innych narodowości, przede wszystkim określanymi mianem *peryferyjnych* wobec literatur dominujących. Uzupełnienie tak (od)tworzonej *postawy podmiotu tłumaczącego* przynosi szeroka panorama różnorodnych uwarunkowań oddziaływujących na tłumacza, manifestujących się w formie *dyskursów* historycznych,

M. Mitura

politycznych i literackich uznawanych przez Marylę Laurent za konstytutywne dla obrazu polskiej literatury przekładowej we Francji.

Sformułowanie powyższych wyznaczników projektu przeprowadzam na podstawie paratekstów opublikowanych, wśród których znalazło się około trzydzieści artykułów tłumaczki, oraz dwie rozprawy naukowe: doktorska i habilitacyjna. Ponadto, dzięki uprzejmości Maryli Laurent, zgromadziłam materiały niepublikowane pochodzące z jej prywatnego archiwum i korespondencji z wydawcami, jak również odbyłam z nią wiele rozmów poświęconych interesującym mnie zagadnieniom. Pragnę podkreślić, że tej miary werbalizacja projektu zarysowanego przez samego tłumacza, będącego jednocześnie traduktologiem, jest niezmierną rzadkością, a przez to stanowi w moim przekonaniu szczególnie cenny wkład w badania przekładoznawcze.

Rozdział czwarty i piąty mają charakter analityczny i obrazują zastosowanie ujęcia metaoperacyjnego w badaniach zabiegów mediacyjnych stosowanych przez tłumaczkę w świetle zdefiniowanego wcześniej projektu tłumaczeniowego. Korpus poddany badaniom składa się z dwunastu pozycji polskiej prozy (dziesięciu powieści, jednego eseju, jednego zbioru nowel) oraz ich przekładów na język francuski wykonanych przez Marylę Laurent (powieść *Dżuma w Breslau* została przetłumaczona wspólnie z Margot Carlier). Autorami oryginałów są: Tadeusz Konwicki, Marek Krajewski, Zbigniew Mentzel, Sławomir Mrozek, Eustachy Ryłski, Barbara Skarga, Andrzej Stasiuk i Władysław Terlecki.

Nawiązując do kluczowych wyznaczników teorii Henriego Adamczewskiego postuluję zdefiniowanie *lingwistyki* decyzji tłumaczki na bazie analiz przejawów *gramatyki* jej wyborów uwarunkowanych odmiennym rozłożeniem metaoperatorów w obu językach. Metaoperatorami językowymi, które w wybranym korpusie okazały się znaczące frekwencyjnie oraz jakościowo są konektory czasowe i logiczne, konstrukcje awerbalne oraz leksyka przynależna do niższych rejestrów językowych, poddane analizom porównawczym w rozdziale czwartym. Techniki zastosowane w celu oddania ich w wersji francuskiej pozwalają potwierdzić, że mediacja będąca punktem wyjścia namysłu Maryli Laurent jest procesem odbywającym się na poziomie operacji językowo-mentalnych wyższego rzędu opierających się na zinterioryzowanych, uświadomionych i nieświadomionych, modelach stylistycznych i dyskursywnych. Elementy leksykalne i składniowe języka docelowego stanowią jedynie środek do osiągnięcia tego samego efektu dyskursywnego a nie są warstwą, na której należy rozpatrywać ekwiwalencję przekładową.

M. Mitura

Moje przekonanie o zasadności wykorzystania teorii metaoperacji dla analiz w obrębie mediacji zjawisk kulturowych znajduje praktyczne przełożenie w rozważaniach zawartych w ostatnim rozdziale. Koncentruję się w nim na szczegółowym przeglądzie decyzji mediacyjnych zastosowanych w trakcie tłumaczenia dialektu (na podstawie dialektu dawnych polskich Kresów), trzeciego języka (łagrowych rusycyzmów w polskich wspomnieniach z gułagu) oraz realiów polskich pochodzących z różnych okresów historycznych, głównie drugiej wojny światowej i epoki PRL-u. Również w tym przypadku stwierdzam, że decyzje translatorskie Maryli Laurent wpisują się w wyższy poziom służący zachowaniu metareprezentacji rzeczywistości zamkniętej w oryginale. Aby ta nowa dyskursywnie, lecz tożsama znaczeniowo konstrukcja nadbudowana wobec reprezentacji świata oryginału była dostępna czytelnikowi francuskojęzycznemu, tłumaczka posiłkuje się całą gamą technik eksplicytacji. Dokonane każdorazowo z uwzględnieniem kontekstu i wiedzy uprzedniej projektowanego czytelnika francuskiego, są wyrazem dbałości o zachowanie równowagi między etycznym stosunkiem wobec realiów świata oryginału a troską o umiejętne wprowadzenie weń *Innego*.

Za szczególnie istotny wniosek uznać należy fakt, że ujęcie metaoperacyjne umożliwia przekroczenie najczęstszego w krytyce przekładu tekstów literackich – chociaż również potrzebnego – opisowego podejścia do decyzji tłumacza, oceniającego stopień ekwiwalencji na różnych poziomach tekstu. Pozwala mi bowiem nie ograniczać się do poszukiwania odpowiedzi na pytanie *w jaki sposób* tłumaczka dokonuje mediacji językowej w wąskim sensie. Idąc dalej, ukazuję genezę subiektywnych decyzji konkretnej osoby sytuującą się na wyższym poziomie mediacji rozumianej w sensie szerokim, a uwarunkowanej konglomeratem czynników dyskursywnych, literackich i społecznych. W konsekwencji taki ogląd rozkłada odmiennie akcenty w dotychczasowym sposobie uprawiania krytyki przekładów. Zamiast refleksji wychodzącej z poziomu zagadnień językowych proponuje spojrzenie na tłumaczenie jako na subiektywną działalność na poziomie metareprezentacji mentalnych i będącego ich efektem specyficznego dla każdego języka dotykania rzeczywistości poprzez jego utrwalone struktury.

Zjawiska językowe i kulturowe, które poddałam analizom w dwutekstach są manifestacjami operacji – stających się w przekładzie metaoperacjami – w których głos tłumaczki wybrzmiewa szczególnie silnie. Nie wyczerpują one jednak listy metaoperatorów zaobserwowanych w trakcie szczegółowych prac porównawczych. Przeprowadzone badania dowiodły, że zastosowane szerokie interdyscyplinarne ujęcie dwutekstów otwiera obiecujące perspektywy badawcze w odniesieniu do innych zjawisk żywotnych dla styku języka polskiego i francuskiego, takich jak na przykład system

czasowy, organizacja tematyczno-rematyczna wypowiedzi czy interpunkcja, ze szczególnym naciskiem na zdania wykrzyknikowe, a w warstwie zjawisk kulturowych imiona własne i realia historyczne. Uzyskane przeze mnie wyniki badań mogą z powodzeniem stanowić punkt wyjścia w dalszych analizach przekładoznawczych na poziomie mikro- i makrostrukturalnym tekstów nie tylko literackich. Wypracowana kompleksowa metodologia wprowadza w przestrzeń dyskursu traduktologicznego teorię metaoperacyjną w połączeniu z ciągle mało znaną poza środowiskiem romanistycznym myślą Antoine'a Bermana. W rezultacie dostarcza ona nowatorskiego modelu dalszego badania dwutekstów w humanizującej perspektywie tłumacza jako podmiotowej, subiektywnej instancji.

5. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo - badawczych.

Na mój pozostały dorobek naukowo-badawczy składa się monografia autorska, artykuły naukowe i wystąpienia na konferencjach krajowych i międzynarodowych w języku francuskim i polskim oraz tłumaczenie tekstu naukowego na język włoski. Monografia będąca nieco zmodyfikowaną wersją rozprawy doktorskiej opublikowana została w wydawnictwie Peter Lang w Szwajcarii. Trzydzieści artykułów naukowych ukazało się drukiem w czasopiśmie krajowych i zagranicznych oraz jako rozdziały w pracach zbiorowych (z czego trzy przed uzyskaniem stopnia doktora). Wszystkie moje publikacje są recenzowane, jeden artykuł opublikowany został w czasopiśmie znajdującym się na liście ERIH, wiele w czasopiśmie z listy B Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Ponadto cztery kolejne artykuły uzyskały pozytywne recenzje i oczekują na druk, a jeden został złożony do druku.

Wyniki moich badań prezentuję regularnie w trakcie konferencji krajowych i międzynarodowych. Łącznie uczestniczyłam w 24 konferencjach naukowych, z czego w 20 po doktoracie. W ich trakcie wygłaszałam referaty w następujących ośrodkach krajowych: Uniwersytet Łódzki, Uniwersytet Warszawski, Akademia Pedagogiczna im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie (aktualnie Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie), Uniwersytet Jagielloński w Krakowie, Uniwersytet Śląski, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Akademia Techniczno-Humanistyczna w Bielsku-Białej, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie (Instytut Filologii Romańskiej, Instytut Filologii Słowiańskiej, Instytut Kulturoznawstwa), Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II. Wyniki moich badań przedstawiałam także w zagranicznych ośrodkach naukowych w Czechach

(Ołomuniec), Austrii (Innsbruck), Rumunii (Timisoara), we Włoszech (Palermo/Cefalù, Rzym) i Francji (Tuluza/Albi, Paryż, Lille), (pełny spis konferencji w załączniku nr 3).

Moje zainteresowania badawcze koncentrowały się początkowo na lingwistyce tekstu. Analizy dotyczące zagadnień takich jak relacje kohezji i koherencji w tekście, struktury diaforyczne jako nieautonomiczne jednostki semantyczne i ciągi tematyczne przedstawione zostały na Międzynarodowym Kongresie *Référence discursive dans les langues romanes et slaves* zorganizowanym w 2000 roku w Zakładzie Filologii Romańskiej UMCS. Ich pokłosiem jest także artykuł „La chaîne thématique de Colin dans le roman *L'écume des jours* de Boris Vian” opublikowany w 1999 roku w *Lubelskich Materiałach Neofilologicznych*.

Stopniowo poszerzyłam tematykę badań o różne aspekty wchodzące w skład szeroko rozumianej analizy dyskursu w perspektywie tłumaczeniowej. W rezultacie w obszarze moich zainteresowań znalazły się i ciągle są aktualne zagadnienia takie jak polifoniczność przekładu, serie przekładowe, status tłumacza jako drugiego autora, idiolekt i ślady tłumacza oraz ich konsekwencje na poziomie stylistycznym i dyskursywnym powieści, odbiorca sekundarny i jego rola w aktualizacji sensu, techniki i strategii translacyjne.

Pozwoliło mi to zająć się dziedziną szczególnie mi bliską i eksplorowaną do chwili obecnej, a mianowicie krytyką przekładu tekstu literackiego. W jej nurcie sytuuje się już moja rozprawa doktorska zatytułowana *L'écriture vianesque: traduction de la prose*, napisana pod kierunkiem prof. dr hab. Urszuli Dąbskiej-Prokop, a wydana w ramach prestiżowej serii *Publications Universitaires Européennes* w wydawnictwie Peter Lang. Kwerendy bibliograficzne niezbędne do jej przygotowania prowadziłam w bibliotekach uniwersyteckich w Nancy i Wiedniu.

Przekonana jestem, że krytyka przekładu – ta szczególnie dynamicznie rozwijająca się dziedzina badań przekładoznawczych – zapewnia najszersze i najciekawsze perspektywy naukowe poprzez konieczność ciągłego oscylowania na styku kilku dziedzin, jak na przykład językoznawstwo, literaturoznawstwo, filozofia. Znajduje to wyraźne odzwierciedlenie w wielotorowości moich badań, w ramach których polskie i francuskie teksty prozatorskie oraz ich przekłady poddaję analizom sięgając równolegle do narzędzi interdyscyplinarnych. Obok prozy Borisa Viana zajmowałam się utworami pisarzy takich jak Philippe Delerm, Pascal Quignard, Marcel Pagnol, Cita i Suzanne Malard, a wśród twórców rodzimych Andrzej Stasiuk, Sławomir Mrozek, Zbigniew Mentzel, Barbara Skarga, Eustachy Rylski.

Poczesne miejsce w mojej rozprawie doktorskiej zajmuje analiza przekazu funkcji komicznej w polskich przekładach powieści Borisa Viana, które są silnie nasycone humorem

słownym i elementami konstytutywnymi dla świata surrealistycznego. Podejmuję w ten sposób dyskusję nad granicami przekładu tekstów tak złożonych jak dzieła literackie, jak również z przekonaniem o nieprzekładalności różnych poziomów komizmu słownego. Gry słowne postrzegam jako fascynującą możliwość obserwacji wyborów tłumacza, który stając w obliczu różnic systemowych pomiędzy językami zmuszony jest do nieustannej refleksji nad pojęciem ekwiwalencji oraz poszukiwania środków dla zachowania specyfiki dyskursu poetyckiego pisarza i jego surrealistycznej wizji świata. Technikom tłumaczenia komizmu oraz gier słownych implikującym konieczność kompensacji na innych poziomach tekstu poświęciłam już wcześniej dwa artykuły: „Et si les mots n'étaient faits que pour jouer avec? Quelques observations sur la traduction du comique verbal dans *L'écume des jours* de Boris Vian” (2002) oraz „Komizm słowny: preludium czy koda w partyturze kreatywności tłumacza?” (2008), opublikowany w czasopiśmie *Między Oryginałem a Przekładem*.

Moje wczesne prace badawcze spod znaku językoznawstwa dały asumpt do pogłębiania tematyki zróżnicowanych zjawisk leksykalnych, składniowych i tekstowych w kontekście bilingwalnym. Odmienna realizacja perspektywy funkcjonalnej zdania, użycie rodzajników i zaimków jako zjawiska powodujące przesunięcia w warstwie świata powieści, dynamiki opisu, relacji tekstowych na linii narrator – czytelnik wpisany w tekst są zagadnieniami, które podejmuję w następujących artykułach: „Quelques aspects de la linguistique textuelle dans la traduction littéraire à partir de l'exemple de *La première gorgée de bière et autres plaisirs minuscules* et de sa traduction italienne” (2008), „Des microstructures aux macrostructures textuelles. Les modifications de la dimension configurationnelle des séquences descriptives dans la perspective traductologique” (2010), opublikowanym w *Rocznikach Humanistycznych* oraz „Ja” odnalezione. Wybrane językowe wyznaczniki obrazu narratora we francuskim przekładzie *Baltazara* Sławomira Mrożka” (2012). W nurcie badań posiłkujących się narzędziami językoznawczymi dla analiz wyznaczników literackich sytuuje się również artykuł, który ukazał się w czasopiśmie *Romanica Cracoviensia*, zatytułowany „L'explicitation des relations cohésives dans la traduction littéraire: les outils de jonction interpropositionnelle dans la traduction française du roman *Wszystkie języki świata* de Zbigniew Mentzel” (2014) oraz referat „De l'usage des procédés cohésifs dans la perspective traductive: les charnières de jonction interpropositionnelle dans les textes littéraires”, wygłoszony w kwietniu 2017 roku na I Światowym Kongresie Traduktologicznym «*La traductologie: une discipline autonome*», który miał miejsce na Uniwersytecie Paris-Nanterre.

Systematycznie w mojej refleksji powracają zagadnienia dotyczące decyzji translatorskich

podejmowanych w perspektywie wyznaczonej przez czytelnika tekstu docelowego, u którego aktualizacja sensów zdeterminowana jest bagażem kognitywnym i wiedzą uprzednią, ale w równym stopniu gotowością do wejścia w tekst niosący odmienne kanony form literackich. Zagadnieniu temu poświęciłam serię wystąpień i artykułów: „Tłumacz czy autor? Vernon Sullivan bawi się (z) czytelnikiem” (2009), „À la rencontre du lecteur: les enjeux des implications temporelles pour l’attitude du narrateur. Étude comparative de «Terrasse à Rome» de Pascal Quignard et de sa traduction polonaise” (2011), „W trosce o zachodniego czytelnika”. Tłumacz w polityce, polityk w tłumaczeniu: francuski przekład autobiografii *Droga nadziei* Lecha Wałęsy” (2017), „Trzeci partner w grze: przekład dramatu religijnego wobec kategorii odbiorcy” (2018, w druku).

Socjologicznymi i literackimi uwarunkowaniami dzieła oraz jego oddźwięku wśród czytelników zajęłam się w artykule „Marcel Pagnol traduit: comment la Provence résonne-t-elle en Pologne” (2013). Łączę w nim metodologię badań podejścia polisystemowego (*Translation Studies*) – skoncentrowanego na statusie nowego tekstu w obrębie literatury przyjmującej – z założeniami Hansa Roberta Jaussa odnośnie do recepcji rozumianej jako interakcja między dziełem i horyzontem oczekiwań czytelnika.

Strategie i techniki tłumaczenia elementów kulturowych stanowią kolejny wątek silnie obecny i dynamicznie rozwijany w moim dorobku. Za szczególnie cenną dla mnie w tej materii uważam możliwość prezentowania referatów i uczestniczenia w dyskusjach w trakcie cyklicznych konferencji krajowych *Przekład. Język. Kultura* organizowanych w Instytucie Filologii Słowiańskiej UMCS oraz konferencji organizowanych przez Katedrę Iberystyki Akademii Techniczno-Humanistycznej w Bielsku-Białej. Ich wynikiem są na przykład publikacje „Wejdą czy nie wejdą?” vs „Les Russes vont-ils entrer et envahir la Pologne?”. Francuski czytelnik sekundarny wobec polskich realiów okresu drugiej wojny światowej i komunizmu” (2012), „Inny Słowianin. Obraz Rosjan w *Dojczland* Andrzeja Stasiuka i w jego francuskim przekładzie” (2015), „Wartość dodana”: o tłumaczeniu polskich elementów kulturowych we francuskim przekładzie powieści *Wszystkie języki świata* Zbigniewa Mentzla” (2014).

Nadmienić należy, że immanentna korelacja elementów językowych i kulturowych powoduje, że często ich rozdzielanie byłoby bezzasadne, a wręcz niemożliwe bez uszczerbku dla kompleksowej natury analizowanych problemów tekstowych, jednak osadzonych w kontekście społeczno-kulturowym. Zależność tych dwóch grup zjawisk wybrzmiała w artykule „Déguster les plats, dévorer les livres, se délecter de la vie. Le vocabulaire gastronomique chez Philippe Delerm et dans ses traductions polonaises”, opublikowanym w *Revue d’Études Françaises* (2014) oraz

w referacie „De l'esthétique vers l'éthique dans la traduction. L'idiolecte du traducteur, le contrat de lecture et «autres plaisirs minuscules»”, który zaprezentowałam na konferencji w Timisoarze organizowanej przez Georgianę Lungu-Badea.

Odrębne miejsce w moich dociekaniach naukowych zajmuje interesująca mnie w sposób szczególny kwestia statusu i etyczności tłumacza w ujęciu filozoficznym. Ewolucję postrzegania deontologii tłumacza referowałam w odczycie „La déontologie du traducteur: entre Georges Mounin et Paul Ricœur” wygłoszonym w trakcie XXV Międzynarodowego Kongresu Lingwistyki i Filologii Romańskiej w Innsbrucku w 2007 roku jako stypendystka Towarzystwa Naukowego Warszawskiego i Fundacji na rzecz Nauki Polskiej (*Stypendium Konferencyjne dla Młodych Pracowników Naukowych*). Kontynuację filozoficznej refleksji nad rolą *drugiego autora* i miejscem tłumaczenia stanowią prace „La compréhension comme saisie du soi devant le texte. De l'interprétation à la traduction chez Paul Ricœur” (2011) oraz „Zamieszkiwać język, być w świecie. Walter Benjamin i Paul Ricœur wobec języka i przekładu doskonałego” (2016). W myśli Paula Ricœur'a akcentuję użyteczność styku hermeneutyki i fenomenologii, widocznej w procesie konstytuowania się podmiotu w jego relacji do świata poprzez wytwory języka. Jego analiza hermeneutyczna tekstów literackich staje się bowiem narzędziem do penetracji poziomu fenomenologicznego, dotyczącego specyfiki egzystencji człowieka w świecie znaków, tekstów i relacji z drugim człowiekiem. Poglądy francuskiego hermeneuty zestawiam ze spojrzeniem, jakie wypracował Walter Benjamin. Koncentruje się on mianowicie na wymiarze metafizycznym tłumaczenia jako momencie objawienia czystego języka pre-babelicznego w komplementarności różnych języków naturalnych. W tych dwóch zasadniczo odmiennych koncepcjach eksponuję łączący obu filozofów aksjomat możliwego porozumienia. Każdy na swój sposób percypuje akt tłumaczenia nie jako spotkanie *obcych* języków, lecz jako przestrzeń zrozumienia *Innego* oraz własnego *Ja* dzięki dialogicznej konfrontacji z odmiennym światem drugiego człowieka.

Moje badania nie zamykają się tylko w przestrzeni traduktologicznej. Zainteresowanie różnorodnymi aspektami, jakie pociąga za sobą kompleksowa tekstura utworu literackiego skłania mnie do sięgania po narzędzia i koncepty oferowane przez inne dziedziny. Poza perspektywą przekładową sytuuje się mój artykuł „Un conte au deuxième degré: les relations transtextuelles dans le *Conte de Fées à l'usage des moyennes personnes*” (2010), opublikowany w czasopiśmie *Synergies France*, gdzie podejmuję tematykę relacji transtektualnych, strategii metanarracyjnych i metaleptycznych na przykładzie *Bajki na użytek osób dorosłych* Borisa Viana. Zastosowana metodologia analiz mieści się na przecięciu prac Gerarda Genette'a oraz strukturalnego ujęcia bajki

według Władimira Proppa. Z kolei artykuł „De la germanité par un Slave. Les stéréotypes dans *Mon Allemagne* d'Andrzej Stasiuk” (2013) omawia wpisywanie wyznaczników stereotypizacji obrazu Niemca w percepcji Polaków w ujęciu etnolingwistycznym wypracowanym przez Jerzego Bartmińskiego.

Przedstawiony powyżej dorobek uzupełnia tłumaczenie tekstu naukowego z dziedziny filozofii na język włoski oraz inne artykuły, których pełną listę zawiera załącznik nr 3.

Moje najbliższe plany badawcze obejmują różne aspekty tematyki sytuującej się w obszarze polsko-francuskich relacji językowych i kulturowych. Jedną z przewidywanych ścieżek pracy naukowej jest rozwinięcie zagadnienia metareprezentacji świata utworu literackiego oraz sposobów manifestowania się kategorii literackich takich jak focalizacja czy przesunięcia w obrębie dynamiki narracji poprzez odmienne konstruowanie opisu i/lub opowiadania. Ponadto zamierzam pogłębić refleksję teoretyczną nad istotą przekładu dzieł literackich w perspektywie filozoficznej.

Magdalena Mitura